

Obnova národního kapitálu

- CZ24 News | 18. dubna 2020

EU: Evropská komise se děsí, že oslabené evropské podniky budou vykupovány čínským kapitálem a chce uvolnit pravidla, která dosud bránila národním vládám zasahovat ve prospěch ohrožených společností. Toho bychom mohli využít v jiném směru a pokusit se zbavit vysoké míry zahraniční závislosti, kterou jsme zdědili z nepromyšlené privatizace 90. let.

Prudký rozdíl ve vývoji epidemie koronaviru v Číně a zbytku světa rozevírá nůžky i v ekonomické oblasti. Evropská komise bije na poplach v obavách, že oslabené evropské podniky se snadno dostanou do rukou čínských investorů, kteří je budou skupovat za babku. Místopředsedkyně EK a komisařka pro hospodářskou soutěž Margrethe Vestagerová chce uvolnit pravidla státní podpory, aby stát mohl doplnit kapitál ohrožených společností, tedy koupit akcie a zabránit tak "nepřátelskému převzetí" (prostřednictvím trhu, proti vůli vedení společnosti).

Nakolik je toto nebezpečí reálné, ať zkoumají ti, kdo mají zdroje. Evropská komisařka se však bojí opravdu hodně: „Je velice důležité, abychom si uvědomili reálné riziko, že podniky, které jsou zranitelné, mohou být cílem převzetí,“ řekla podle Financial Times a dodala: „ Situace teď vyžaduje, abychom jednali opravdu intenzívně. Je to jedna z našich hlavních priorit.“

U nás je to trochu opačně, docela nedávno zazněly výtky, že čínský kapitál u nás investuje málo. A když už, tak se zaměřuje na okrajové věci jako média a reklama. Jinou věcí je, že virus začal trhat dodavatelské řetězce, na kterých je současné globální podnikání postaveno, takže před námi je spíše etapa většího spoléhání na vlastní síly. To se může zpočátku projevit jako útěk zahraničního kapitálu, kterým budou ohroženi jak zaměstnanci zahraničních podniků, tak jejich čeští dodavatelé. Vybředávání z této patálie musí být proto jednou z našich hlavních priorit. Nemá smysl se tvářit, že nic takového nehrozí.

Pokud se však uvolní podmínky státní podpory, můžeme je využít po svém. Česká vláda může vytvořit suverénní fond, tedy investiční fond ve státním vlastnictví, který by zasahoval tam, kde cena akcií klesá nebo společnost je v jiných finančních potížích. Nakupoval by podíly, které by však držel jen dočasně. Jakmile by se situace zkonsolidovala, byly by určeny pro pozdější prodej. Měly by však být prodávány ve zvláštním režimu, a sice jen v omezeném množství akcií pro jednoho vlastníka. Fakticky by to byla příležitost pro investice domácností. To by byl první krok k obnově českého kapitálu v domácí ekonomice bez posílení pozic českých oligarchů.

Souběžně je třeba urychleně vytvořit podmínky pro vznik domácích regionálních finančních institucí, nejlépe obnovu kampeliček, tedy úvěrových družstev a záložen. Mohly by být budovány za účasti krajských samospráv nebo sdružení MAS a podobných municipálních seskupení, kde tak lze využít jejich obrovské rozpočtové přebytky. Také tam by počáteční dominantní veřejné investice, umožňující kampeličkám dosáhnout požadované kapitálové vybavenosti, byly jen dočasné a postupem času by se mohly rozpouštět v investicích zdola.

Také tyto investice „zdola“ by měly být zpočátku omezené, aby umožnily vznik skutečně demokratických finančních ústavů. Pokud budou tyto kampeličky budovány na družstevním principu – jeden člen, jeden hlas (plus vliv veřejné investice pod kontrolou samosprávy), je to zároveň dobrá obrana proti nepřátelskému převzetí.

Požadovaná kapitálová vybavenost pro kampeličky je ve stovkách milionů a stále se zvyšuje, proto mohou být budovány jen na regionálním základě. Ostatně, tam je to také bezpečnější, lidé se tam

znají. Hlavně by však měly být budovány jako síť poboček, které delegují náročnější služby jako je clearing a správa hotovosti, vnitřní kontrola či výchova dobrovolného aktivu na nadřazenou úroveň. Tím by mohly vznikat efektivní rozvojové instituce u kterých je zachováno jejich klíčové místní zakotvení.

Tyto kampeličky by se pak mohly zapojit do odkupů domácího kapitálu z národního suverénního fondu a do dalších investic ve svém regionu. Jejich zdroje by vycházely vstříc potřebám regionu a zároveň oslabovaly nejnejpříjemnější stránku toho, čemu říkáme volný pohyb kapitálu. Ta spočívá v tom, že nadnárodní kapitál se nejprve přísaje na nějaké investiční pobídky, odčerpává všechny formy státního zvýhodnění, a když dojdou, zmizí za lepším a klidně ponechá vybydlený kraj a jeho nezaměstnané svému osudu.

Americký ekonom Michael Shuman, který se intenzivně věnuje studiu místně zakotveného kapitálu, vidí zřetelný rozdíl mezi chováním nadnárodních a místních investorů.

Nadnárodní kapitál bývá obvykle vládami lákán v naději na vznik pracovních míst, ale podle Shumana je tato cesta často stokrát nákladnější, než by stačilo na podporu vytváření míst z místně zakotveného kapitálu. Od místě zakotveného kapitálu očekává, že bude zároveň posilovat hospodářskou soběstačnost regionu. Jeho objednávky budou udržovat krátký oběh peněz a pohánět tak regionální ekonomické soukolí. Proto je označuje výrazem Local-Investment Import-Substitution (LOIS).

Nadnárodní kapitál nalákaný na štědré investiční pobídky se chová podle zásad maximalizace zisku a využívání nejvýhodnější nabídky kdekoli ve světě, jak hlásá neoliberalní ekonomická teorie. V době, kdy tato teorie vznikala, byla provázena tvrzením, že žádná země se nemůže takovým principům vyhnout, není alternativa (There Is No Alternative – TINA).

K nákladům vzniku pracovního místa prostřednictvím investic TINA proto nemůžeme počítat jen pobídky, ale také ztrátu domácích podnikatelských příležitostí, které TINA vytlačila, pochopitelně vývoz zisku, který by se jinak točil v regionu, stejně jako srážení cen zboží od dodavatelů, kteří jsou tlačeni do situace, že musí stále sledovat náklady práce konkurence v Bangladéši nebo Súdánu. Až nakonec pak přičteme náklady toho, když si to TINA rozmyslí, místní dodavatelskou síť a zaměstnance bezstarostně opustí a zmizí jinam.

Z těchto kalkulací Shuman dovozuje, že za peníze vložené do investičních pobídek pro TINA by se dalo udělat řádově víc, kdyby byly použity na podporu LOIS, tedy podporu domácích malých a středních podniků.

Ze statistik MPO se dozvídáme, že v ČR působí něco přes čtvrt milionu právnických osob v podobě malých a středních podniků, které mají méně než 250 osob a jejichž roční obrat nepřesahuje 50 milionů euro, tedy něco málo přes miliardu korun (*MPO: Zpráva o vývoji malého a středního podnikání a jeho podpoře v roce 2017*). Konkrétně roku 2017 jich bylo 273 245. Vedle toho bylo registrováno 582 226 fyzických osob (OSVČ), které vykazovaly tuto formu podnikání jako svoji hlavní činnost, ale z toho, co vyčteme ze statistik ministerstva financí o vybraných daních od toho okruhu osob, je zřejmé, že jejich podíl na národní ekonomice je velmi malý. Často jde o náhradní řešení, kdy jsou to fakticky zaměstnanci (schwartzsystém) nebo se pokoušejí uniknout z nezaměstnanosti.

Malé a střední podniky podle definice MPO měly tou dobou asi 1,9 milionu zaměstnanců, to je 58 procent z celkové zaměstnanosti, vytvářely 48 procent podnikatelských výkonů, ale pro svůj provoz a rozvoj dostaly k dispozici jen 40 procent celkových úvěrů podnikatelskému sektoru. Už z toho je zřejmé, že v českých podmínkách mají malé střední podniky vysoko do žlabu. Přitom z celkové částky 643 miliard korun, kterou získala tato skupina, skončila skoro polovina v Praze. Z ostatních krajů byl

na tom nejlíp Jihomoravský s pětinou z toho, co Praha. Pro ostatní už zbyly opravdu jen drobky.

Tady tedy zeje obrovská finanční díra. Slabost domácího podnikání zároveň umožňuje, aby zahraniční investice působily v Česku prakticky bez konkurence, takže mají o čtvrtinu vyšší výnos než v jiných zemích a snadno dosahují obrovských zisků. Už dobrých pět let vyvázejí ze země tři sta miliard korun ročně jen na dividendách a úrocích.

V učebnicích se přitom píše o malých a středních podnicích jako o hlavních zdrojích ekonomické „pružnosti“, protože malá loďka snáze změní kurz než velký tanker. Značná část by jich měla vznikat na pomezí výzkumu, tedy jako podnikatelský výstup nějaké výzkumné činnosti. A z těch nejlepších v této kategorii pak mají vyrůstat domácí šampioni, kteří posouvají celou ekonomiku od montoven a laciného zušlechtění dovážených polotovarů (práce ve mzdě) k vyšší přidané hodnotě.

Na stránkách Eurostatu najdeme mezinárodní srovnání i pro trochu zúženou kategorii těch nejvýkonnějších, tedy s 10 až 250 zaměstnanci. Těch je u nás podstatně méně. České takové podniky zaměstnávaly jen asi 37 tisíc osob, zatímco menší Rakousko 81 tisíc osob. Osmkrát větší Německo jich mělo 682 tisíc, čili v přepočtu zhruba stejně jako Rakušané. U sousedů je tedy segment malých a středních podniků od deseti do 250 zaměstnanců dvakrát větší než u nás.

Tady prostě česká ekonomika kulhá a nadcházející krize lze zároveň využít jako příležitosti, jak to napravit. Potřebujeme demokratičtější ekonomiku, která slouží více lidem dole. Potřebujeme, aby všechno bohatství nekončilo jen v Praze a v zahraničí. Potřebujeme, aby místní výdaj byl častěji i místním příjmem a potřebujeme větší akceschopnost regionálních a místních samospráv při usměrňování hospodářského života.

Tomu může pomoci suverénní investiční fond, zachraňující ty, kteří se v krizi topí, přestože je republika nutně potřebuje. Na to by měl navázat systém domácího regionálního bankovníctví s rozvojovými úkoly. Tento systém by zároveň nabízel příležitosti pro obyčejné občany, jak investovat peníze do hospodářského rozvoje a pracovních míst, aniž by zvyšovali zranitelnost svého regionu a únik výnosů do zahraničí.

Zbyněk Fiala